

**Створення умов для розвитку і
самореалізації
компетентностей особистості
на уроках української мови і літератури
шляхом впровадження інтерактивних
та інформаційно-комунікаційних
технологій**

Лукаsevич Віра Михайлівна,
учитель української мови і
літератури Коропецької ЗОШ
I-III ступенів

2017 р.

Педагогічна ідея - це повітря, в якому
розправляє крила педагогічна творчість

Василь Сухомлинський

Сучасне життя розвивається бурхливими темпами, тому відбулися вагомі зміни у системі освіти. Учитель, навіть найталановитіший, уже не може бути єдиним джерелом інформації. Традиційне навчання з його авторитаризмом, орієнтацією на середнього учня, перевагою репродуктивної діяльності над пошуковою не відповідає вимогам часу. Тому настала необхідність переходу від «передачі знань» до «навчання вчитися», «навчати жити». Сучасному учневі не так треба подати тему, як навчити осмислювати її, а він вже потім шукатиме інформацію, яка допоможе реалізувати проблему. Отож повернути учням інтерес до шкільних предметів, зробити навчання цікавим, посилити бажання учитися спонукало мене до пошуків. Ставлю завдання організувати навчальний процес, в основі якого лежить компетентнісний підхід.

Ключовою компетентністю учнів є вміння вчитися. Дослідження психологів і педагогів, досвід вчителів показують: щоб навчити учнів самостійно і творчо вчитися, потрібно включити їх у спеціальну організовану діяльність: учень сам визначає мету навчання, виявляє зацікавленість, докладає вольових зусиль для досягнення позитивного результату пізнавальної діяльності, раціонально організовує свою навчальну працю, знаходить джерела потрібної інформації, виконує практичні дії, усвідомлює свою діяльність і намагається її вдосконалити.

Учитель допомагає учню вчитися, створює сприятливу атмосферу, забезпечує розвиток особистості.

Питання щодо вдосконалення системи освіти шляхом упровадження компетентнісного підходу активно розглядається у педагогічній науці. Праці Дж. Равена, А.Л. Андреева, І. О. Зимньої, А. В. Хуторського, Г. Селевка, О. І. Пометун, Р. Пастушенка, О. В. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів стали першосовною в розв'язання окресленої проблеми. Осмислення

методологічних засад компетентнісного підходу, досвід його впровадження в освіті представлено в дослідженнях Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмакова, І. Зимньої, О. Локшиної, О. Овчарук, Л. Паращенко, О. Пошетун, О. Савченко, С. Трубачевої, А. Хуторського та ін. З огляду на запит часу актуальною є проблема опанування комп'ютера учнями та вчителем, запровадження комп'ютерних технологій у навчальний процес. Цим зумовлена публікація цілої низки наукових досліджень: психологів: А.Гордєєва, Ю.Максименко, О.Сорока; педагогів : М.Семенова, А.Уліщенко, В.Уліщенко, Г. Дегтярьова; учителів-методистів: Радченко, Л.Головко, Т.Дубок.

Обрала **науково-методичну проблему** «Створення умов для розвитку і самореалізації компетентностей особистості на уроках української мови і літератури шляхом впровадження інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій», бо вважаю, що вона є актуальною сьогодні.

Мета досвіду: Забезпечити компетентнісний підхід у викладанні української мови та літератури через використання інтерактивних та інформаційно-комунікаційних технологій, формування в учнів здатності знаходити правильне рішення в різних життєвих ситуаціях, сприяння розвитку пізнавальної діяльності школярів; формування й розвиток в учнів ключових і предметних компетентностей.

Серед завдань, які має вирішити сучасний урок, зорієнтований на реалізацію компетентнісного підходу у навчанні вважаю:

- підвищення рівня мотивації учнів;
- використання суб'єктивного досвіду, набутого учнем;
- ефективне та творче застосування знань та досвіду, набутих учнями;
- формування в учнів навичок отримувати, осмислювати та використовувати інформацію;
- здійснення інформаційної чіткості та оптимізації кожного уроку;
- підвищення рівня самоосвітньої та творчої діяльності учнів;
- створення умов для інтенсифікації навчально-виховного процесу;
- наявність контролю, самоконтролю та взаємоконтролю за процесом навчання;

- формування моральних цінностей особистості;
- розвиток соціальних та комунікативних здібностей учнів;
- створення ситуації успіху.

Як створити умови на уроках української словесності для розвитку компетентностей особистості?

Роботу над формуванням компетентностей починаю з визначення мети уроку (цілепокладання), яка впливає із певної теми, і як наслідок - очікувані результати - знання, уміння та навички, що застосовуються учнями у конкретній ситуації. Для цього впроваджую прийом "Мої очікування". Основні елементи педагогічної діяльності реалізую і на таких етапах: прогнозування, змістовно-пошуковому, етапі моніторингу.

З метою виявлення потреб і запитів вихованців, рівня їх підготовки, мовного та літературного розвитку, обдарованості, проводжу індивідуальні та колективні бесіди, міні-творчі роботи тощо.

Важливою умовою навчання і першим кроком до формування компетентності є самомотивація. Тому намагаюся дотримуватися принципів:

- надаю дитині право вибору навчального завдання;
- стежу, щоб завдання відповідали віковим особливостям;
- не нав'язую навчальну мету зверху;
- не використовую (по можливості) ситуацію змагання.

Велику увагу приділяю мотивації, яка фіксує увагу учнів на проблемі та викликає інтерес до теми уроку. Для цього використовую методи та прийоми: "Уявімо ситуацію", "Проблемне питання", "Відстрочена відгадка", "Асоціативний куш", "Розгадування шифрограм" тощо.

Так, на уроці української літератури у 10 кл. на тему "Повість М. Коцюбинського "Тіні забутих предків." Поетичне змалювання кохання Івана та Марічки (Карпатських Ромео та Джульєтти)" розмірковуємо над тим, чи існує проблема нерозуміння почуття кохання дітей їхніми батьками у наш час і які шляхи її розв'язання бачать учні. Протягом уроку учні збирають аргументи щодо власної позиції з цього питання, висловлюють думки та відстоюють їх, сприймають та оцінюють світ, розмірковують не тільки над навчальним матеріалом, а й над загальнолюдськими цінностями.

Залучення вихованців до активного пізнання формує високодуховну особистість, її життєву компетентність.

Для успішного осмислення навчального матеріалу застосовую нетрадиційний дидактичний принцип - читання власних творів (прозових, поетичних). Наприклад: під час вивчення теми "Щасливими не народжуються, ними стають" (за п'єсою І. П. Котляревського "Наталка Полтавка").

Вважаю за необхідне, щоб учні брали участь у плануванні роботи на уроці, щоб крім певного обсягу знань, які вихованці повинні засвоїти, вони могли визначити й низку умінь, якими оперуватимуть.

У процесі організації навчальної діяльності прагну дотримуватися гнучкості під час вибору інноваційних прийомів, створюю ситуації, які "оживлюють" уроки. Ефективним на цьому етапі є проблемне навчання. Для полеміки вибираю те, що може викликати труднощі в розумінні авторської позиції. Наприклад: проблемне питання, над яким була організована робота: "Сава Чалий - зрадник?", "У кого украли щастя: Анни, Миколи чи Михайла?" (за драмою І. Я. Франка "Украдене щастя"), «Чи справді Міні Мазайлові через його українське прізвище не поталанило в житті?» (М.Куліш «Мина Мазайло»). Створюю проблемні ситуації і на уроках мови. "Чи потрібні українській мові запозичені слова?", "Чи всім мовам властиве запозичення?" і т.д., видозмінюю мовний матеріал. В умовах активного впровадження системи зовнішнього оцінювання навчальних досягнень учнів працюю над їх грамотністю. Навчальні тексти добираю таким чином, що їхній зміст дає можливість ознайомити школярів з історією рідного краю, видатними діячами Коропеччини Марком Каганцем, Богданом Гаврилишиним та Ільком Максимовим, звичаями та традиціями українського народу, його мистецькими скарбами, духовною культурою, видатними постатями, які найбільше відповідатимуть інтересам учнів.

Мої уроки відзначаються багатоваріантністю форм роботи, методів організації, що забезпечує індивідуальний підхід до учнів. Крім того, складаю необхідні види контрольних робіт. Обов'язково на уроках використовую різні

види активної діяльності учнів: інсценування історій, складання творів-сповідей, творів-переосмислень, різні форми групової та колективної роботи. Пошук шляхів удосконалення уроку здійснюю, зацікавлюючи учнів його зовнішніми ознаками. Це, наприклад, проведення уроку-поетичної свічки, уроку-подорожі, уроку-заліку, уроку-сповіді, уроку-абсурду, уроку-реквієму, уроку-мелодійності, уроку-відчуття.

За роки роботи я розробила та апробувала певну систему творчих завдань і вправ, які сприяють вихованню позитивного світосприйняття та позитивного мислення учнів. За час роботи у школі я зауважила, що серед проблем, з якими стикаються учні у процесі навчальної діяльності, є невміння самостійно здобувати знання, відсутність навичок роботи з підручниками, таблицями, схемами, довідковою літературою. Тому особливу увагу у роботі із школярами приділяю розв'язанню саме цих проблем.

Щоб навчити учнів самостійно працювати, застосовую інтерактивне навчання, ІКТ. У своїй діяльності широко впроваджую інтегровані уроки рідної мови, створюю повноцінні умови для реалізації принципів національного і громадянського виховання, для загального й мовленнєвого розвитку учнів, мотивації творчої самоактивності. Саме інтеграція словесної творчості з різними видами діяльності дитини (грою, спілкуванням з природою, музикою, образотворчим мистецтвом; драматизацією, дослідницькою діяльністю) дає мені змогу організувати оволодіння граматичними вміннями й правописними навичками через розв'язання мовленнєвих завдань, глибоко індивідуалізувати навчання, досягти значних зрушень у загальному розвитку учнів. Здобутий дітьми чуттєвий досвід, знання про довкілля, сформовані способи самостійної діяльності та прийоми розумових дій актуалізуються на уроках на рівні міжпредметних зв'язків та міжпредметної інтеграції. Я проектую на різних етапах уроку такі прийоми й організаційні форми на матеріалі спостережень та дослідницької і художньої діяльності, як: усний журнал; хвилинка ерудита; огляд-конкурс малюнків та інших творчих робіт, виконаних за враженнями від спілкування з природою, музикою, живописом, красним письменством; уявна

подорож до музеїв, храмів, святинь рідної землі; інтерв'ю з письменником, художником, актором; драматизація, літературно-музичний етюд.

Для того, щоб розвиток творчих та компетентностних можливостей учнів був ефективним, продумую спеціальну систему завдань, що відповідає самостійній діяльності школярів: дослідження мовних явищ на прикладах світової культури, різних видів мистецтва, найкращих надбань людства.

З метою формування в учнів високих моральних цінностей використовую досить результативні психолого-педагогічні прийоми: «Сповідь», «Загальна радість», «Анонсування», «Даю шанс», «Лінія обр'ю», «Ефект навіювання», «Рушай за нами», «Гронування» та ін.

XXI століття – час переходу до високотехнологічного інформаційного суспільства, в якому якості людського потенціалу, рівень освіченості й культури всього населення набувають вирішального значення .

У свій час Жюль Верн передбачив: «Настане день, коли наука випередить фантазію». Цей час настав. Аби отримати інформацію, дітям сьогодні не обов'язково сидіти в школі, вони можуть її отримати самостійно в Інтернеті. Тому зараз успіх учнів напряду залежить від якості роботи вчителя, від того, наскільки він здатний вловити дух і потреби часу. Не можна залишатись вчорашніми вчителями завтрашньої школи! Беззаперечно, застосування комп'ютерних технологій напряду відповідає потребам модернізації освіти.

Поняття інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) охоплює не лише комп'ютерні програми, а усі сучасні засоби комунікації: телебачення, мобільні телефони, Інтернет тощо..

Питання про те, у якій мірі використовувати ІКТ на уроках, стоїть особливо гостро у вчителя мови та літератури. Адже словесник, перш за все, має справу з мистецтвом слова, працює над розвитком мовлення, залучає учнів до духовності й естетичних цінностей. Урок літератури насамперед повинен притримуватись читацько центричної моделі навчання.

Використання інформаційних технологій на уроках української мови та літератури може відбуватися різними способами, це залежить від низки факторів, найважливішими з яких вважаю такі: потреби конкретного уроку, рівня володіння різними програмами та наявністю сертифікованих програм у системі вивчення програмного матеріалу середньої загальноосвітньої школи.

У своїй роботі використовую такі види інформаційних технологій: електронний підручник, статистичні таблиці, динамічні таблиці, літературні портрети, тестові завдання, диктанти, медіа-твори, віртуальні екскурсії, розроблені авторські уроки, презентації, окремі типи матеріалу для пояснення нової теми (відео, анімації) .

Комп'ютерна презентація - це авторське учнівське бачення теми, розробка певного сценарію виконання і представлення аудиторії, яка, до речі, може бути абсолютно різною: від учнів початкової школи до вчителів. Комп'ютер дає можливість використання інформації мережі Інтернет, дозволяє ілюструвати, естетично оформляти сторінки, використовувати ефекти анімації.

За допомогою комп'ютерної програми перевіряю вміння учнів читати текст мовчки. Цим актуалізується така важлива змістова лінія Програми з рідної мови, як комунікативна. Даний розділ комп'ютерної програми надає змогу викладачеві водночас проконтролювати час прочитання тексту і відповідно визначити темп читання для кожного учня.

Творчі завдання на основі застосування інформаційних технологій за своїм змістом і методами виконання найчастіше носять ситуативний характер. Дидактичною метою таких завдань є вироблення діяльнісних компетенцій і виявлення особистісного ставлення до розв'язуваної проблеми на основі творчого застосування наявних знань, умінь, навичок. Мої учні «охоче, з великим задоволенням виконують такі завдання, де є можливість їм виявити творчу індивідуальність».

Практикую на уроках перегляди фільмів або їх фрагментів з прочитаними програмовими текстами, наприклад «Тіні забутих предків» за повістю М.Коцюбинського, «Наталка Полтавка» за І.Котляревським, «Украдене щастя»,

«Захар Беркут» за І.Я.Франком, «Камінний хрест» за В.Стефаником, «Лісова пісня» за драмою Лесі Українки, «Мина Мазайло» за М.Кулішем та інші. Використовую записи телепередач про письменників, що вивчаються у шкільному курсі української літератури, наприклад, про Бориса Олійника, Олеся Гончара, Івана Багряного, Олександра Довженка, Лесю Українку, Михайла Коцюбинського, Івана Нечуя-Левицького, Василя Симоненка, Василя Стуса, Тараса Шевченка, Володимира Сосюру, Б.-І.Антонича, Миколу Куліша, Остапа Вишню, Івана Франка та багатьох інших.

Мультимедійні уроки – емоційні, різнопланові, різнорівневі, творчі й художні.

У своїй практиці використовую такі типи мультимедійних уроків:

- урок-презентація;
- урок-розробка інтерактивного плакату або колажу;
- урок захисту проектів;
- урок-коментар аудіокниги;
- урок-екранізація роману.

Важливо, щоб інформація, подана за допомогою комп'ютера, мала бути достовірною, доступною для сприйняття учнів певного шкільного віку, повною та, безперечно, цікавою .

У своїй роботі надаю перевагу використанню мультимедійних супроводів. Адже мультимедіа – це сучасна комп'ютерна інформаційна технологія, що дозволяє об'єднувати в одній комп'ютерній програмно-технічній системі текст, звук, відеозображення, графічне зображення та анімацію (мультиплікацію). На уроках української мови застосовую тестові комп'ютерні програми «Рідна мова. 8 клас», «Рідна мова. 9 клас», які можна використовувати під час проведення контролю знань учнів та виявлення навчального характеру. Це різнорівневі комплексні завдання, що поєднують у собі репродуктивні і творчі елементи. З метою якісної підготовки до ЗНО у старших класах проводжу поточне і підсумкове тестування з кожної теми, використовуючи тести з різними видами завдань. Маю комплекти різнорівневих і різноваріантних тестових

завдань з мови та літератури в електронному вигляді. А також використовую електронні програми із серії «Готуємось до зовнішнього оцінювання. Українська мова та література» (Тернопіль, Сорока Білобока), «Інтертест» тощо. Ці електронні посібники допомагають і на консультаціях в 11-х класах для якісної підготовки до ЗНО.

Розробила низку авторських уроків з використанням мультимедійних технологій, наприклад, «Лінгвістика тексту» (9 клас), «Однорідні члени речення» (8 клас), «РЗМ. Підготовка до написання твору у публіцистичному стилі на морально-етичну тему» (8 клас), «О. П. Довженко. Огляд життя і творчості письменника. Режисерська майстерність» (11 клас), «Андрій Малишко. Огляд життя і творчості. Пісенна творчість письменника» (11 клас), «Шевченко - художник» (9 клас), «Леся Українка» (10 клас), «Василь Стус. Життєвий і творчий шлях» (11 клас), «Панас Мирний» (9 клас), «Л. Українка» (10 клас), розроблено цикл уроків за життєвим і творчим шляхом І. Я. Франка та інші.

Систематичне використання презентацій на уроках має подвійну користь. Під час перегляду комп'ютерної презентації на уроці учні отримують корисні для них знання і отримують уявлення про можливості програми Power Point і, самі того не підозрюючи, вчаться грамотно оформляти слайди. Тут має місце методичний прийом «роби як я»: під час перегляду комп'ютерної презентації на уроці учні отримують уявлення про можливості програми Power Point , вчаться грамотно оформляти слайди. Використання комп'ютерів у навчальній діяльності на сучасному етапі виглядає цілком природним з точки зору дитини і є одним з ефективних способів підвищення пізнавальної активності та розвитку творчих здібностей.

У своїй роботі користуюся різноманітними програмами: графічними, flesh – анімаціями, web – редактором, програмами для створення презентацій, програмами для роботи зі звуком та відео.

Досвід переконує, що комп'ютер сприяє розвитку самостійності, творчих здібностей учнів, його застосування дозволяє змінити саму технологію надання

освітніх послуг, зробити урок більш наочним і цікавим. Комп'ютер забезпечує активізацію діяльності вчителя та учнів на уроці, сприяє здійсненню диференціації та індивідуалізації навчання, розвитку спеціальної або загальної обдарованості, формуванню знань, посилює міжпредметні зв'язки. Все це дає можливість покращити якість навчання.

На шкільних святах комп'ютер також став незамінним помічником. Всі заходи, на яких вдається використовувати мультимедійний проектор, музику, проходять на високому рівні і дуже подобаються дітям. Наприклад, під час проведення усного журналу «Життєвий подвиг співачки з Тернопілля» використано мультимедійну презентацію про життєвий і творчий шлях видатної співачки. Школярі також мали змогу почути живий голос Соломії Крушельницької.

Використання інформаційно-комунікаційних технологій в позакласній роботі сприяє створенню умов для активної і творчої діяльності. ІКТ дозволяє стисло і барвисто уявити необхідний матеріал учням, дозволяє зробити заходи більш захоплюючими і пізнавальними. ІКТ прекрасно вписується у зміст позакласного заходу. ІКТ дозволяють урізноманітнити форми роботи з учнями, зробити їх більш творчими.

Учні, яких я навчаю, демонструють такі результати :

Рівні навчальних досягнень	2015 – 2016 н.р. (10 кл.) Річна	
Українська мова		
Початковий рівень	-	
Середній рівень	-	
Достатній рівень	7 учн.	
Високий рівень	5 учн.	

Українська література		
Початковий рівень	-	
Середній рівень	-	
Достатній рівень	5 учн.	
Високий рівень	7 учн.	

Мої вихованці є активними учасниками Всеукраїнської олімпіади з української мови та літератури, шкільних, районних конкурсів, фестивалів. Учениця 11 класу Б'єля О. виборола I місце в I етапі конкурсу імені П.Яцика, II місце - в II етапі, I місце в I етапі мовно- літературного конкурсу імені Т.Шевченка, II місце - в II етапі, I місце в I етапі олімпіади з української мови і літератури, II місце - в II етапі, I місце в I етапі мовно- літературного конкурсу імені Т. Шевченка, II місце - в II етапі (2012-2013 н.р.); учениця 8 класу Кролицька Олена виборола I місце в I етапі конкурсу імені П.Яцика, I місце - в II етапі, I місце в I етапі мовно- літературного конкурсу імені Т.Шевченка, II місце - в II етапі, I місце в I етапі олімпіади з української мови і літератури, I місце - в II етапі, III місце – в III етапі (2013-2014 н.р.); I місце в I етапі конкурсу імені П.Яцика, I місце - в II етапі, I місце в I етапі мовно-літературного конкурсу імені Т.Шевченка, II місце - в II етапі, I місце в I етапі олімпіади з української мови і літератури, I місце - в II етапі, III місце – в III етапі(2014-2015 н.р.); учень 10 класу Мельничук Олег виборов I місце в I етапі, II місце - в II етапі конкурсу імені П.Яцика, учениця 10 класу здобула Мельник Валентина I місце - в II етапі, I місце в I етапі олімпіади з української мови і літератури, I місце - в II етапі, III місце – в III етапі, учениця 10 класу Соловій Софія виборола I місце в I етапі мовно - літературного конкурсу імені Т.Шевченка, I місце - в II етап, II місце - в III етапі (2015-2016 н.р); учень 11 класу Мельничук Олег виборов I місце в I етапі, II місце - в II етапі конкурсу імені П. Яцика, учениця 11 класу здобула

Мельник Валентина – I місце в I етапі олімпіади з української мови і літератури, I місце - в II етапі учениця 11 класу Соловій Софія виборола I місце в I етапі мовно - літературного конкурсу імені Т. Шевченка, I місце - в II етап, II місце - в III етапі (2016-2017 н.р). Учні 10 класу Мельник В., Садівська С. – переможці районного фестивалю-конкурсу читців патріотичної прози та поезії «Свята Покрова» (2015р., 2016р.).

Отже, досягнення мети – це довгий та всеосяжний процес. Але я переконана: допомогти дитині розвинути у багатогранну особистість, сприяти її саморозвитку та самореалізації можливо. Вчителю суджено бути пошуковцем, винахідником, а відтак, слід сповна усвідомити сутність змін, які приносить новий час, аби підготувати людину до життя в нинішньому столітті. Від здатності вчителя дати гідну відповідь на виклики XXI століття залежатимуть долі мільйонів поки що маленьких українців, та й, власне, майбутнє самої України. Для цього лише треба твердо йти обраним шляхом.